

Andrzej Marian Świątkowski

**RELIGIA
W ORZECZNICTWIE
EUROPEJSKICH TRYBUNAŁÓW
SPRAWIEDLIWOŚCI**

**Wydawnictwo Naukowe
Akademii Ignatianum w Krakowie**

Kraków 2023

Spis treści

Wstęp	9
Rozdział 1. Związki zawodowe w Kościołach i związkach wyznaniowych	19
I. Uwagi wprowadzające	19
II. Status prawny księży i pracowników świeckich Kościołów oraz związków zawodowych	21
III. Wolność zrzeszania się w związkach zawodowych a autonomia Kościołów i związków wyznaniowych	27
IV. Ograniczenia wykonywania prawa księży do tworzenia i przystępowania do związków zawodowych	31
V. Stanowisko mniejszości ETPCz	33
VI. Uwagi końcowe	35
Rozdział 2. Symbole religijne w środowisku pracy	37
I. Uwagi wprowadzające	37
II. Polityka sekularyzacji i neutralności religijnej w zatrudnieniu	41
III. Konstrukcja prawna zakazów i ograniczeń dyskryminowania ze względu na religię i wyznanie	46
IV. Wolność religijna pracownika a prawo pracodawcy prowadzenia działalności gospodarczej	50
V. Rodzaje dyskryminacji	53
VI. Uwagi końcowe	58
Rozdział 3. Unijne podejście do eksponowania przez zatrudnionych symboli religijnych w miejscu pracy	61
I. Uwagi wprowadzające	61
II. Sytuacja faktyczna i stan prawny połączonych spraw	63
III. Stanowisko TSUE w odpowiedzi na postawione pytania prejudycjalne	68
Rozdział 4. Nierówne traktowanie z powodu religii lub przekonań	75
I. Uwagi wprowadzające	75
II. Dyskryminacja religijna	78
III. Odstępstwa od zasady równego traktowania	83
IV. Polityka neutralności religijnej	85
V. Wyroki TSUE	88

Rozdział 5. Bezpośrednia dyskryminacja ze względu na religię	91
I. Uwagi wprowadzające	91
II. Pytania prejudycjalne i stanowisko <i>amici curiae</i>	92
III. Prawo do dodatku pieniężnego za pracę świadczoną w święto religijne	96
IV. Kontratyp dyskryminacji ze względu na religię	97
V. Środki pozytywne zabezpieczające równość w stosunkach pracy	100
VI. Środki prawne wyrównujące dotychczasowy – niezgodny z prawem UE – stan rzeczy	102
VII. Rozstrzygnięcie Unijnego Trybunału Sprawiedliwości	104
Rozdział 6. Obowiązek równego traktowania nauczycieli religii	105
I. Uwagi wprowadzające	105
II. Stan faktyczny sprawy i pytania prejudycjalne sądu odsyłającego	108
III. Argumenty władz Republiki Włoskiej	110
IV. Odpowiedź Trybunału Sprawiedliwości UE na postawione pytania prejudycjalne	113
V. Prawne następstwa nieprzestrzegania obowiązku równego traktowania nauczycieli religii na skutek niedostosowania przepisów krajowych RW do standardów UE	117
VI. Ostateczne, niepodważalne rozstrzygnięcie Trybunału UE	118
Rozdział 7. Kontratyp zakazu dyskryminacji w zatrudnieniu ze względu na religię lub światopogląd	121
I. Uwagi wprowadzające	121
II. Unijne standardy prawne równouprawnienia	124
III. Podstawy rozważań nad zgodnością z prawem i zasadnością kontratypu zakazu dyskryminacji w zatrudnieniu	129
IV. Konstrukcja prawna kontratypu utrzymującego w mocy zakaz dyskryminacji ..	138
V. Uwagi końcowe	142
Rozdział 8. Wymagania zawodowe w systemach prawa polskiego i unijnego .	143
I. Uwagi wprowadzające	143
II. Pojęcie „wymagania zawodowe” w ujęciu semantycznym	145
III. Funkcja wymagań zawodowych w realizowaniu polityki personalnej pracodawcy	147
IV. Wymagania zawodowe w prawie polskim	150
V. Wymagania zawodowe w systemie unijnego prawa pracy	152
VI. Uwagi końcowe	158

Rozdział 9. Religia lub inne przekonania – kryterium antydyskryminacyjnym w prawie Unii Europejskiej	161
I. Wprowadzenie	161
II. Istota sporu, stanowisko stron, sądu odsyłającego i pytania prejudycjalne ..	163
III. Uzasadnienie wyroku TSUE	165
IV. Stosowanie dla ochrony równego traktowania bardziej korzystnych krajowych przepisów antydyskryminacyjnych	170
V. Kontrowersyjna, autonomiczna koncepcja ochrony religii	173
VI. Konkluzja	175
Rozdział 10. Ochrona zdrowia obywateli Unii Europejskiej a ich przekonania religijne	177
I. Uwagi wprowadzające	177
II. Ramy prawne wybranych unijnych przepisów zabezpieczenia społecznego w sprawach dotyczących ochrony zdrowia	180
III. Relacja podstawowych praw człowieka do ochrony zdrowia i przekonań religijnych w <i>acquis communautaire</i>	184
IV. Polityka opieki zdrowotnej a przekonania religijne	187
V. Prawo do zwrotu kosztów transgranicznego leczenia	192
VI. Uwagi końcowe	194
Rozdział 11. Przetwarzanie danych osobowych przez członków wspólnoty religijnej świadków Jehowy	197
I. Uwagi wprowadzające	197
II. Stanowisko sądu odsyłającego	198
III. Wolność religii a prawo do prywatnego i pokojowego jej uzewnętrzniania .	201
IV. Interpretacja pojęcia „zbiór danych osobowych”	203
V. Wspólnota religijna i jej członkowie – administrator i przetwarzający dane osobowe	205
VI. Trzypunktowa puenta	211
Rozdział 12. Unijny system azylowy a prawo publicznego uprawiania praktyk religijnych oraz zakaz ograniczania wolności wyznania	213
I. Uwagi wprowadzające	213
II. Prawo do wolności wyznania	215
III. Naruszanie wolności wyznania	218
IV. Uwagi końcowe	220
Rozdział 13. Ograniczenie korzystania z prawa do wolności uzewnętrzniania religii ze względu na zabezpieczenie dobrostanu zwierząt	223
I. Uwagi wprowadzające	223

II. Szansa na symbiozę ochrony dobrostanu zwierząt z wolnością religijną w Unii Europejskiej	228
III. Gwarancja zapewnienia przez państwa członkowskie UE dalej idącej ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania	232
IV. Zakaz utrudniania swobodnego przepływu zwierzęcych produktów pochodzących z uboju	236
V. Uwagi końcowe	238
Rozdział 14. Unijna koncepcja wolności religijnej w orzecznictwie trybunałów europejskich. Podsumowanie	241
Bibliografia	253
Summary: Religion in the Jurisprudence of the European Courts of Justice ..	263

Wstęp

Niniejsza monografia została pomyślana jako zbiór opracowań poświęconych judykaturze europejskich trybunałów sprawiedliwości. Oparta jest na ideach obowiązujących w prawie Unii Europejskiej: wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości oraz wynikających z nich podstawowych prawach człowieka, wolności myśli, sumienia i religii. Przedmiotem rozważań są rozstrzygnięcia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, obejmujące następujące zagadnienia prawne: rozdział pierwszy zawiera przegląd norm prawa europejskiego wszystkich państw członkowskich położonych na kontynencie europejskim, z wyjątkiem Bułgarii i Rosji, zrzeszonych w Radzie Europy, co do manifestowania religii w środowisku pracy. Obydwa trybunały europejskie – ETPCz i TSUE – wskazały na fundamentalne znaczenie, jakie ma wolność wyznania uregulowana w art. 9 Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności¹ oraz w przepisach art. 1, 2 i 4 dyrektywy 2000/78². Wymienione przepisy traktują religię nie tylko jako istotny element tożsamości osób wierzących, ale również jeden z fundamentów demokratycznych społeczeństw europejskich.

Sprawa przedstawiona w pierwszym rozdziale monografii dotyczy wpływu kwestii religii w stosunkach zatrudnienia, wprowadzania w związku z nimi pewnych ograniczeń. Autor nie pisze o sytuacji prawnej pracowników i innych osób zatrudnionych przez Kościoły i inne związki wyznaniowe. Odsyła do specjalistów z dziedziny prawa kanoniczego oraz praw państw członkowskich Rady Europy³. Sprawa *Sindicatul Păstorul Cel Bun* przeciwko Rumunii, rozstrzygnięta

1 Uchwalona 4.11.1950 r. Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284.

2 Dyrektywa Rady z 27.11.2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy, Dz.Urz. L 303 z 2.12.2000 r., s. 16.

3 Zob. P. Wolnicki, O. Kucharski, *Formy zatrudnienia i ich dokumentacja w kościołach i innych związkach wyznaniowych*, AJD, Częstochowa 2018, s. 16 i nast. oraz wymieniona tam literatura.

przez Wielką Izbę ETPCz w 2013 roku, została wniesiona przez związek zawodowy założony przez duchownych i osoby świeckie zatrudnione w Rumuńskim Kościele Ortodoksyjnym. Odmowa jego rejestracji przez władze państwowe tego kraju nie została uznana za naruszenie art. 11 ust. 1 Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Autor analizuje argumenty prawne przedstawione zarówno przez większość sędziów oraz mniejszość składu orzekającego w tej sprawie. Dochodzi do wniosku, że stosunki prawne między Kościołami i wspólnotami a duchowieństwem i osobami zatrudnionymi w tych instytucjach religijnych powinny być regulowane wspólnymi przepisami prawa kanonicznego i prawa pracy. Ponieważ taka możliwość nie istnieje, przepis art. 9 tej konwencji jest gwarancją ochrony wolności religii⁴. „Gdyby życie organizacyjne wspólnoty konfesyjnej nie było chronione tą normą (...) wszystkie inne aspekty wolności wyznania jednostki stałyby się zagrożone”⁵. W polskiej literaturze prawa unijnego i krajowego sprawy równego traktowania bez względu na religię były przedstawiane przez księży prawników zajmujących się prawem wyznaniowym⁶ – w księgach jubileuszowych poświęconych wybitnym duchownym prawnikom⁷ oraz w kręgach Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego⁸. Specjaliści z dziedziny prawa pracy zajmowali się tą problematyką rzadziej i w mniejszym stopniu⁹. Z tej przyczyny głównym celem niniejszej monografii jest analiza stanu faktycznego przeprowadzona metodą dogmatyczną na podstawie orzecznictwa ETPCz i TSUE w okresie ostatniego dziesięciolecia, 2013–2023, w której poddano ocenie prawnej obowiązek przestrzegania przez państwa członkowskie standardów unijnych i kontynentalnych w dwóch odrębnych systemach prawa Unii Europejskiej oraz Rady Europy.

4 M.A. Mielczarek, *Realizacja wolności religijnej w zatrudnieniu pracowniczym*, Difin, Warszawa 2013, s. 14–15.

5 P. Wolnicki, O. Kucharski, *Formy zatrudnienia...*, dz. cyt., s. 15 i wyrok ETPCz z 12.06.2014 r., sprawa *Fernández Martines przeciwko Hiszpanii*, Lex nr 1469224.

6 Ksiądz profesor KUL, P. Stanisław. Zob. pozycje wymienione w monografii P. Wolnicki, O. Kucharski, *Formy zatrudnienia...*, dz. cyt., s. 17.

7 *IUS et fides. Księga jubileuszowa z okazji 70. urodzin profesora Jana Świtki*, red. T. Guz, M. Kuć, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006.

8 P. Stanisław, A.M. Abramowicz, A.M. Czelný, M. Ordon, M. Zawiślak, *Aktualne problemy wolności myśli, sumienia i religii*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2015.

9 Zob. H. Szewczyk, *Wolność sumienia i religii w stosunkach zatrudnienia*, Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej, Uniwersytet Jagielloński 2006, s. 12 i nast.

W rozdziale drugim, poświęconym symbolom religijnym, autor przedstawia istotę, sens i przestrzeganie zakazu dyskryminacji w stosunkach zatrudnienia dotyczących religii, wyznania i manifestowania przekonań religijnych w środowisku pracy. Autor podkreśla, że prawa osób zatrudnionych do eksponowania symboli religijnych w czasie i w miejscu pracy podlegają ochronie. Powyższe uprawnienie może być jednak w pewnych sytuacjach ograniczone przez pracodawcę. W tym rozdziale zaprezentowana została koncepcja „proporcjonalności” ograniczeń, która w zamierzeniu ustawodawcy unijnego powinna umożliwiać przedsiębiorcom utrzymanie równowagi pomiędzy sprzecznymi interesami zatrudnionych i zatrudniających.

W rozdziale trzecim omawiane są orzeczenia TSUE w sprawach odnoszących się do zakazu prowokacyjnego lub ponadprzeciętnego stopnia eksponowania przez pracowników jakichkolwiek widocznych symboli ideologicznych i religijnych. Wprowadzenie przez pracodawców wewnętrznych regulacji prawnych zakazujących noszenia w miejscu pracy symboli religijnych, ideologicznych i politycznych nie jest uznawane za przypadki bezpośredniej dyskryminacji ze względu na wymienione wyżej, zabronione kryteria: wyznanie, światopogląd i politykę. Tego rodzaju samodzielna działalność pracodawców może jednak szkodzić interesom pracowników. Przynajmniej jednym warunkiem skuteczności regulacji wewnętrznej jest, aby pracodawcy wymienione wyżej zakazy i uciążliwe ograniczenia stosowali jednolicie wobec wszystkich zatrudnionych, postępowali w jednaki albo podobny sposób, bez wyróżniania jednych pracowników kosztem innych, eksponujących swoje preferencje w sprawach dotyczących religii i wyznania. Nierównoprawne pośrednie traktowanie pracowników ze względu na religię i przekonania wyznaniowe podlega ocenie organów wymiaru sprawiedliwości, krajowych w państwach członkowskim UE i Radzie Europy oraz międzynarodowych. Pracodawcy zatem zostali zobowiązani do przestrzegania polityki neutralności religijnej, ideologicznej i politycznej. Dyskryminacja pośrednia w sprawach religii, przekonań i polityki może być usprawiedliwiona w miejscu pracy, gdy wprowadzone przez przedsiębiorcę zakazy ograniczone są do jakichkolwiek widocznych zakazów wyrażania przekonań religijnych, ideologicznych i politycznych. Bezpośredni zakaz eksponowania tych symboli, a więc *de facto* dyskryminacja ze względu na prawnie zakazane kryteria – religię, światopogląd i politykę – może być tolerowana przez pracodawcę, gdy jest mniej widoczna. Przy ustalaniu standardów oceny ochrony wolności wyznania należy brać pod

uwagę stosowanie krajowych przepisów o równym traktowaniu ze względu na religię wówczas, gdy są one dla pracowników korzystniejsze niż unijne zasady ochrony prawnej przed dyskryminacją ze względu na eksponowanie przez pracowników albo zatrudnionych widocznych symboli religijnych.

Rozdział czwarty przedstawia opinie prawne dwóch rzeczniczek generalnych (RG) TSUE oraz dwa wyroki tego trybunału wydane w sprawach C-157/15 oraz C-188/2015. Główną metodą badawczą tu wykorzystaną jest metoda dogmatyczna. Autor analizuje stanowiska rzeczniczek TSUE w sprawach ustanawiania przez przedsiębiorców zakazów wobec zatrudnionych, którzy eksponują w miejscach i czasie pracy symbole religijne. Wywody prawne są podzielone na pięć części. W pierwszej części autor przedstawia pojęcia prawne, takie jak dyskryminacja i wolność religijna. W części drugiej czytelnik zostaje wprowadzony w istotę sporu między przedsiębiorcami a zatrudnionymi wyznawcami religii. W części trzeciej omówione zostały przypadki uregulowane w przepisach dyrektywy 2000/78, dotyczące zgodnych z prawem odstępstw od zakazu dyskryminacji. Część czwarta jest poświęcona polityce neutralności religijnej uznanej przez Unię Europejską za remedium pomiędzy interesami zatrudnionych i zatrudniających. W ostatniej, piątej części zacytowano sentencje rozstrzygnięć TSUE. Orzeczenia TSUE zakazują pracownikom noszenia i eksponowania nadmiernie widocznych symboli religijnych. Nieprzestrzeganie powyższego zakazu nie może być uważane za przejaw bezpośredniej dyskryminacji ze względu na religię. Zdaniem TSUE interes przedsiębiorcy nie jest wystarczającym uzasadnieniem do porozumienia się stron stosunku pracy w sprawie przywrócenia do pracy zwolnionych pracowników eksponujących symbole religijne, ponieważ – o czym piszę dalej – noszenie w miejscu pracy nierzucających się nadmiernie w oczy symboli religijnych przez pracowników nie może być uznane za „istotny wymóg zawodowy”¹⁰.

W rozdziale piątym celem autora jest przedstawienie ogólnych ram walki z dyskryminacją ze względu na religię i przekonania religijne przyjętych i stosowanych przez władze Austrii. Główną metodą badawczą wykorzystaną w opracowaniu jest metoda dogmatyczna. Autor analizuje wniosek Sądu Najwyższego Austrii o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym w sprawie pytań prawnych dotyczących uprzywilejowanych uprawnień członków Kościołów ewangelickich wyznania augsburskiego i helweckiego, Kościoła

10 Zob. rozdział VIII niniejszej publikacji.

starokatolickiego i Kościoła ewangelicko-metodystycznego dotyczących Wielkiego Piątku. Rozdział został podzielony na siedem części, w których autor przedstawia stanowisko stron i TSUE w sprawach dotyczących bezpośredniej dyskryminacji w związku ze świętami religijnymi a pracą i wynagrodzeniem oraz obowiązki władz państw członkowskich UE. Karta praw podstawowych (KPP) UE oraz dyrektywa 2000/78 z 27.11.2000 roku sprzeciwiają się uprzywilejowanemu traktowaniu przez krajowe przepisy prawa pracy wyłącznie członków Kościołów wymienionych w punkcie drugim streszczenia. Tego rodzaju regulacja prawna została uznana za kazu bezpośredniej dyskryminacji ze względu na religię. Uregulowanie krajowe przyznające dodatkowe wynagrodzenie za pracę w religijne święto nie może być – według TSUE – uznane za pozytywne działanie, zmierzające do zapewnienia całkowitej równości osobom zatrudnionym w święta religijne.

W rozdziale szóstym przedstawiony został wyrok TSUE ze stycznia 2022 roku w sprawie dotyczącej nauczycieli religii we Włoszech. Główną metodą badawczą wykorzystaną również w tym rozdziale jest metoda dogmatyczna. Autor analizuje stanowiska stron sporu: nauczycieli religii, centralnych władz szkolnych we Włoszech zatrudniających nauczycieli religii, diariusza diecezji oraz stanowisko sądu pracy w Neapolu występującego w sprawie toczącej się przed TSUE. Republika Włoch nie wprowadziła środków ograniczających maksymalny okres zatrudnienia nauczycieli religii lub liczbę odnowień terminowych umów o pracę w rozumieniu przepisów unijnego prawa pracy. Z tej przyczyny przepisy prawa UE sprzeciwiają się uregulowaniu krajowemu państwa członkowskiego UE, wykluczającemu nauczycieli religii w szkołach publicznych z ubiegania się o tę pracę w ramach umów na czas nieokreślony.

Z rozdziału siódmego wynika, że zakaz wszelkiej dyskryminacji ze względu na religię lub przekonania jest obowiązkową zasadą ogólną prawa unijnego. Zakaz ten ustanowiony został w art. 21 ust. 1 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej. Ponieważ ta karta ma równoważne znaczenie i taką samą moc prawną jak pozostałe prawo pierwotne Unii – traktaty, w tym również Traktat z Lizbony¹¹, sama w sobie wystarcza, aby przyznać jednostkom prawo, na które mogą się powoływać jako takie w sporach między nimi w zakresie

11 Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską podpisany w Lizbonie 13.12.2007 r., Dz.Urz. UE C nr 306, s. 1 ze zmianami.

objętym prawem unijnym, w tym prawem pracy. Sąd krajowy, jako jedyny właściwy organ sądowy w sprawach dotyczących nierównego traktowania osób zatrudnionych przez jakichkolwiek pracodawców, w tym instytucje religijne i światopoglądowe, jest wezwany do uwzględnienia równowagi między zasadą autonomii Kościołów, związków wyznaniowych, wspólnot wyznaniowych i organizacji filozoficznych a zasadą równego traktowania jednostek. Konstytucje niektórych państw członkowskich Unii Europejskiej (Austria, Niemcy) gwarantują Kościołom status *quasi*-korporacji prawa publicznego lub zasadę poszanowania niezależności od państwa w zakresie ich działania i współdziałania z nimi dla dobra kraju (Polska, Włochy). Organy władzy państwowej i publicznej tych państw są obowiązane zachować bezstronność wobec przekonań religijnych a jednocześnie mają obowiązek zagwarantować wiernym swobodę uzewnętrzniania wyznawanych przekonań religijnych w życiu publicznym. Tych stwierdzeń nie można interpretować w taki sposób, że przepisy art. 17 ust. 1 i 2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej¹² (TFUE) mające bezpośrednie zastosowanie w procesie wykładni art. 4 ust. 2 dyrektywy 2000/78 nie mogą być uznawane za podstawy dyskryminacji. Odmiennie, naruszające zasadę równości zatrudnionych, traktowanie powinno być uznane przez krajowe i unijne organy wymiaru sprawiedliwości za niezgodne z zasadami i przepisami konstytucyjnymi państw członkowskich (sądów krajowych) oraz ogólnymi zasadami pierwotnego, unijnego prawa pracy (TSUE oraz sądów krajowych). Przeto nie powinno stanowić usprawiedliwienia dla dyskryminacji w stosunkach zatrudnienia ze względu na religię. Przepisy dyrektywy 2000/78 muszą być prawidłowo interpretowane i przestrzegane. Nie wolno zatem twierdzić, że dyrektywa 2000/78 może naruszać autonomię Kościołów i innych organizacji publicznych albo prywatnych, działających pod egidą Kościoła, którego etyka opiera się na religii i przekonaniach światopoglądowych. Nierówne traktowanie ze względu na przekonania jest traktowane w judykaturze TSUE nie jako kontratyp zakazu dyskryminacji, lecz jako bezpośrednia, prawnie zabroniona przepisem art. 4 ust. 1 dyrektywy 2000/78 dyskryminacja w zatrudnieniu. Prawdziwość powyższej tezy potwierdzają dwa wyroki wydane przez Wielką Izbę TSUE w 2018 roku w sprawach: *Vera Egenberger przeciwko Evangelisches Werk für Diakonie Und Entwicklung eV* oraz *IR przeciwko JQ*.

12 Z 30.03.2010 r., Dz.Urz. UE C nr 83, s. 89.

Rozdział ósmy uświadamia, że termin „wymagania zawodowe” nie doczekał się dotychczas w systemach prawa – zarówno europejskiego, jak też polskiego – definicji. Termin ten jest definiowany tylko jako warunek konieczny dla wykonywania pracy na określonym stanowisku, który może w odniesieniu do danego rodzaju pracy uchylać także zarzut dyskryminacji. W tym rozdziale monografii została podjęta próba zdefiniowania owego terminu po to, by następnie ukazać, jakie funkcje spełnia powyższa instytucja w doborze pracownika, a także jakie są sposoby rozumienia i stosowania wymagań zawodowych, stawianych przed pracownikiem. Rozdział ten ma charakter prawnoporównawczy. Zestawiona w nim została istota instytucji wymagań zawodowych w prawie europejskim z jego rozumieniem i sposobem stosowania w prawie polskim. Zwrócono uwagę zarówno na przedmiotowy wymiar wymagań zawodowych – ukazując, co może stanowić wymaganie zawodowe – jak i też na podmiotową płaszczyznę tych wymagań. Wskazano na prawo konkretnego pracodawcy do określenia i żądania spełnienia przez ubiegających się o zatrudnienie założonych przez niego wymagań zawodowych. Rozdział ten, poza wymiarem teoretycznoprawnym, znajduje także zastosowanie w praktycznym wymiarze prawa pracy, odnoszącym się do rekrutacji kandydatów do zatrudnienia. Uświadamia bowiem, że nabór pracowników jest procesem złożonym i niosącym z sobą szereg zagrożeń.

Rozdział dziewiąty, zatytułowany *Religia lub inne przekonania – kryterium antydyskryminacyjnym w prawie UE*, przedstawia próbę zawężenia ciągłości jednolitego orzecznictwa w sprawach regulowanych dyrektywą 2000/78. W wyroku wydanym 13.11.2022 roku przez TSUE w sprawie C-344/20 wyraźnie stwierdzono, że pojęcia „religia” lub „przekonania” mogą stanowić tylko jeden powód do dyskryminowania pracowników i innych osób zatrudnionych. Przeto władze państw członkowskich Unii Europejskiej nie mogą podejmować działań zmierzających do uznania przez krajowe systemy prawa religii albo przekonań za dwie odrębne przyczyny dyskryminacji. Ze względu na ochronę jednolitej zasady równego traktowania nie wolno obniżać poziomu ochrony przed dyskryminacją w całej Unii.

W rozdziale dziesiątym, traktującym o tematyce ochrony zdrowia, opisane zostały zapatrywania unijnego organu wymiaru sprawiedliwości (TSUE) na sprawę ochrony zdrowia obywateli Unii Europejskiej w świetle przepisów o skoordynowanych systemach zabezpieczenia społecznego w sytuacji, gdy osoba ubezpieczona odmawia poddania się zabiegowi medycznemu

niezgodnemu z jej przekonaniem religijnym. Świadek Jehowy, ojciec dziecka mającego wrodzoną, zagrażającą życiu wadę układu krążenia, odmawia przeprowadzenia operacji medycznej wymagającej transfuzji krwi. Jego zdaniem bowiem jest ona sprzeczna z zasadami wyznawanej przez niego i całą jego rodzinę religii. Trybunał Unii Europejskiej uznał, że odmowa równego traktowania pacjentów, wobec których ma być przeprowadzony zabieg transfuzji krwi, może zgodnie z prawem unijnym zostać uznana za przypadek odmiennego traktowania ze względu na prawnie zabronione kryterium różnicowania pacjentów na dwie odrębne kategorie. Pierwsza kategoria to osoby, które bez zastrzeżeń wyrażają zgodę na przetoczenie krwi. Do drugiej kategorii zaliczani są ci pacjenci, którzy wyłącznie ze względów religijnych nie chcą wyrazić zgody na zabieg transfuzji – nie mogą, gdyż wyznawana przez nich religia stanowczo im tego zabrania.

Rozdział jedenasty dotyczy sporu prowadzonego w Finlandii o decyzję zakazującą wspólnocie religijnej Świadków Jehowy pozyskiwania i innego przetwarzania danych osobowych w ramach działalności kaznodziejskiej. Władze publiczne tego państwa uznały, że wspólnota i jej członkowie są administratorami danych osobowych i podmiotami odpowiedzialnymi za przetwarzanie tych danych. Zdaniem wyżej wymienionej wspólnoty działalność kaznodziejska należy do indywidualnych praktyk religijnych. Dane zbierane wyłącznie z własnej, osobistej inicjatywy członków wspólnoty Świadków Jehowy nie stanowią zbioru danych, a wspólnota nie może być uznawana za administratora danych osobowych. Sąd odsyłający w pytaniach prejudycjalnych zajmował stanowisko, że taka działalność nie podlega wyłączeniu przewidzianemu w art. 3 ust. 2 tiret pierwsze dyrektywy 95/46. Nie był jednak pewien, czy działalność kaznodziejska może zostać uznana za czynność o czysto osobistym lub domowym charakterze w rozumieniu art. 3 ust. 2 tiret drugie dyrektywy 95/46. Wielka Izba TSUE wydała wyważony wyrok, uwzględniając z jednej strony prawo do poszanowania życia prywatnego, a z drugiej nie mniej ważne uprawnienie do wolności religii.

W rozdziale dwunastym monografii naświetlono, jak TSUE w wyroku w sprawach C-71/11 i C-91/11 doprowadził do ujednoczenia praktyki azyłowej stosowanej przez sądy niemieckie. Zgodnie z praktyką stosowaną od dziesięciu lat przez niemieckie organy administracji publicznej i instytucje niemieckiego wymiaru sprawiedliwości, różnica między religijnym *forum internum* a *forum externum* została wyeliminowana. Ponadto uznano za uzasadnioną obawę,

że osoba ubiegająca się o azyl otrzymała zapewnienie od władz publicznych kraju, do którego wyemigrowała, że będzie możliwe uniknięcie prześladowań po powrocie do kraju pochodzenia po zaprzestaniu przez nią wszelkiej praktyki religijnej. Wysoce wątpliwa polityka władz publicznych, stosowana przed wejściem w życie dekretu 2004/83 wobec ubiegających się o azyl imigrantów, została zmieniona.

W rozdziale trzynastym wykazano, że wprowadzony w Unii Europejskiej zakaz uboju zwierząt bez ich uprzedniego ogłuszenia ma na względzie dobrostan tych zwierząt. Stanowisko władz Belgii, która powyższy zakaz wprowadziła, zostało podważone oraz zaskarżone przez organizacje żydowskie i muzułmańskie, bowiem wprowadzony zakaz wykluczył ubój zwierząt zgodny z obrzędami religii żydowskiej i muzułmańskiej. Autor na przykładzie orzecznictwa TSUE dowodzi, że jest możliwe zachowanie właściwej równowagi między dobrostanem zwierząt a wolnością uzewnętrzniania religii wierzących żydów i muzułmanów

Niniejsza monografia została przygotowana również ze względów osobistych. Napisałem ją z myślą o studentach kierunku administracja i polityki publiczne w Akademii Ignatianum w Krakowie. Po kilkudziesięciu latach pracy naukowo-badawczej na Uniwersytecie Jagiellońskim przyjąłem ofertę kontynuowania dotychczasowej pracy naukowej złożoną przez Towarzystwo Jezusowe (TJ), zarządzające „małą, ale ambitną i renomowaną” uczelnią wyższą – Akademią Ignatianum, krakowskim uniwersytem naukowo-badawczym. Ignatianum jest jedną z blisko dwustu uczelni jezuickich na całym świecie, słynących z prestiżu oraz wysokiego poziomu nauczania. Prowadząc seminaRIA magisterskie w Instytucie Nauk o Polityce i Administracji w tej Akademii, zorientowałem się, że jej bogata biblioteka nie zaspokaja wszelkich bieżących potrzeb studentów kierunku administracja i polityki publiczne. Księgozbiór biblioteki jest bogaty w książki i czasopisma bezpośrednio, a nawet pośrednio związane z religią na świecie. Powyższe stwierdzenie mogę udokumentować na swoim własnym przykładzie. Poszukując literatury, natrafiłem – ku mojemu zdumieniu – na własną monografię napisaną w czasie moich studiów magisterskich na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Filadelfii (Penn Carey Law University of Pennsylvania). Jest to jedna z najstarszych i nadal najbardziej prestiżowych amerykańskich uczelni wyższych. Należy – jak Harvard, Yale i Columbia oraz pięć innych uniwersytetów na wschodnim wybrzeżu USA – do prestiżowej Ligi Bluszczowej (*Ivy League*). Moja dawna monografia

porusza temat granic tolerancji religijnej w polityce społecznej prowadzonej przez władze Stanów Zjednoczonych. Została wydana w Krakowie przez Uniwersytet Jagielloński pod tytułem *Tolerancja religijna a polityka społeczna władz amerykańskich*¹³. Mam ją do dzisiaj w swojej domowej bibliotece. Pamiętam, ile się napracowałem, aby zgromadzić potrzebną bibliografię w doskonale wyposażonej bibliotece wydziałowej i uczelnianej mojej amerykańskiej *Almae Matris*. Doszedłem więc do wniosku, że pisząc tę monografię, mogę służyć pomocą polskim studentom i magistrantom w poszukiwaniu artykułów publikowanych w naukowej literaturze na temat administracji, prawa i polityk publicznych.

Opublikowałem w Wydawnictwie Naukowym Akademii Ignatianum trzy książki. Są to: *Wzorce pracy w prawie*¹⁴, *Elektroniczne technologie zatrudnienia ery postindustrialnej*¹⁵ oraz *Reforma wymiaru sprawiedliwości*¹⁶. Obecnie dzielę się ze studentami materiałami i spostrzeżeniami wynikającymi z długoletniej teorii i praktyki prawniczej – w monografii, zatytułowanej *Religia w orzecznictwie europejskich trybunałów sprawiedliwości*. Żywię nadzieję, że moje obserwacje i wyjaśnienia zjawisk, o których piszę w tej książce, podlegających standardom prawa obowiązującego w Unii Europejskiej, zostaną spożytkowane przez młodych absolwentów administracji i polityk publicznych, do których wszystkie wymienione wyżej książki były i nadal są adresowane. Być może sięgną po tę książkę również starsi prawnicy. Wiedza na temat judykatury europejskich trybunałów sprawiedliwości w sprawach dotyczących religii jest potrzebna.

Autor

Kraków, dnia 17 marca 2023 r.

13 Instytut Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1986.

14 Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, Kraków 2018.

15 Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, Kraków 2019.

16 Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie, Kraków 2020.